RAFA GIL

Les històries dels valencians

L'historiador Josep Fontana analitza la difícil convivència entre ideologia i objectivitat. El llibre de Pau Viciano 'La temptació de la memòria' li serveix de punt de partença per analitzar la cara més amagada del treball històric.

Al davant del seu llibre *La temptació de la memòria*, que obtingué el Premi d'Assaig d'enguany, Pau Viciano hi ha posat unes paraules de Joan Fuster que asseguren que en "obra dels historiadors tot el que no és erudició és política", i que esmenten com a exemple d'això Tucídides, Muntaner i Toynbee. La cosa està ben vista –Fuster sabia el que deia, en matèria d'història– i els exemples són prou adequats.

Tucídides pertanyia a una família aristocràtica molt rica –eren propietaris de mines a Tràcia–, i la seva obra reflecteix, més que l'afany de veracitat que li acostumen a atribuir els manuals d'història de la historiografia, un realisme brutal que no té embuts a exposar amb tota cruesa la lògica de l'imperialisme: "la qüestió de la justícia es planteja entre dues forces iguals; en cas contrari, els més poderosos fan el que els permeten les seves forces i els més dèbils cedeixen".

Muntaner no ha amagat mai la seva apassionada implicació amb la seva terra i la seva gent. I pel que fa a l'obra de Toynbee –que és una llauna que no mereixia de figurar al costat de Tucídides i de Muntaner, i que, sortosament, ha començat a restar en l'oblit des de fa uns anys–,

no solament hi podem trobar una idea política, sinó tot un joc de polítiques diferents que van anar canviant amb el temps, si bé amb un denominador comú de conservadorisme. Primer es va aproximar a l'església catòlica, fins que la seva senyora li va fugir amb un frare –cosa que no acostuma a estar gaire ben vista, entre d'altres raons perquè suscita dubtes sobre les capacitats del marit abandonat–, després ho va fer al nazisme –fins que es va enfonsar– i va esdevenir finalment, promocionat com una alternativa a un marxisme que era moda, el gran historiador de la civilització cristiana occidental en versió "Time-Life".

El rerefons polític de la major part dels nostres historiadors actuals no és de la mena directa i lineal dels de Tucídides o Muntaner, sinó canviant i adaptable com el de Toynbee. Fluctua amb les grans mutacions històriques, però també, dissortadament, amb els petits canvis electorals, que modifiquen la nòmina dels funcionaris de qui depenen els encàrrecs i les subvencions i, per tant, obliguen a reajustar els projectes i fins i tot –o sobretot– els enfocaments ideològics. La llarga permanència del PSOE al poder ha afavorit el desenrotllament a casa nostra d'una historiografia moderadament "progressista" –obra d'antics revolucionaris exaltats, oportunament reconvertits a la lògica assenyada del despotisme més o menys il·lustrat.

Al marge d'aquestes orientacions ideològiques, però, els historiadors s'inscriuen també dins d'una tradició "nacional"–que resti clar, des d'aquest mateix moment, que en parlar de nacionalitat parlo, sobretot, d'un fenomen de consciència col·lectiva–. Una nacionalitat comporta normalment una visió pròpia i específica de la història, que fa la funció de biografia de la col·lectivitat humana que pretén de representar: per Michelet, per exemple, la història del seu país era la vida de França des de la seva infància a l'edat adulta. Bona part de les "biografies nacionals" europees van ésser fixades al segle XIX, alguna d'elles tan tardanament com la de Suïssa. Com que la unificació d'aquest país no es va consolidar fins fa poc més d'un segle, els suïssos es van veure obligats a inventar-se a corre-cuita un passat comú, més o menys plausible, amb Guillem Tell i tot.

En el cas de Catalunya la creació d'una visió nacional de la seva història va ésser obra en primer lloc de Pau Piferrer. Aquest autor va situar els textos sobre Catalunya dels seus *Recuerdos y bellezas de Espana* en el terreny de la mera evocació literària, però va evolucionar de l'arravatament líric a la preocupació per la veritat documentada i va establir l'esquema del que s'acostuma a anomenar la visió romàntica de la història de Catalunya. Una denominació potser insuficient en aquest cas, ja que oculta que, més enllà de les "belleses", hi ha en la seva història una voluntat reivindicativa: des de la interpretació del compromís de Casp, la desafecció per Ferran d'Antequera o la simpatia pel príncep de Viana, fins a l'exaltació dels dos moments d'enfrontament contra la monarquia castellana, amb Felip IV i Felip V. El quadre essencial dels fets que avui es commemoren com a fites de la nacionalitat catalana, incloent-hi l'Onze de Setembre, deriva de Pau Piferrer, que va ésser el primer a dibuixar les grans línies d'questa història nacional i va establir les pautes que desenrotllarien més endavant Víctor Balaguer i Antoni de Bofarull i que, dramatitzades i divulgades per poetes, novel·listes i autors teatrals, serien assimilades per la societat catalana del XIX com a visió d'un passat propi que no s'ensenyava a l'escola, on els programes i els textos oficials estaven dedicats a una altra història nacional molt distinta. Fins a quin punt aquesta escola paral·lela fou eficaç ho mostraria el fet que cap a 1860, quan els catalans es van sumar a l'entusiasme patriòtic espanyol per la guerra d'Àfrica, les evocacions històriques per al consum popular es van fer en termes específicament d'història catalana –d'almogàvers i Jaumes-primers– i no de "reconquesta" hispànica.

RAFA GIL

Dalt, Joan Fuster. En la pàgina de l'esquerra, dalt, quadre de la batalla d'Almansa. Baix, Felip V. A Catalunya la creació d'una visió nacional de la seva història va ésser obra de Pau Piferrer, que fou el primer a dibuixar les grans línies d'aquesta història nacional i va establir les pautes que desenrotllarien més endavant Víctor Balaguer i Antoni de Bofarull i que serien assimilades per la societat catalana del segle XIX. En el cas del País Valencià, aquest procés va ésser més tardà i menys clar, com corresponia a les vacil·lacions polítiques dels seus grups dirigents i dels seus intel·lectuals, que es movien entre una aspiració nacional no gaire decidida i la timidesa regionalista.

En el cas del País Valencià aquest procés va ésser, evidentment, més tardà i menys clar, com corresponia a les vacil·lacions polítiques dels seus grups dirigents i dels seus intel·lectuals, que es movien entre una aspiració nacional no gaire decidida i la timidesa regionalista. La forta oposició suscitada per l'intent aclaridor de Joan Fuster em sembla que es va deure menys al seu caràcter "catalanòfil", que al fet que demanava que els valencians es definissin clarament, cosa que no veig que "la mediocritat antifusteriana", com l'anomena Viciano, hagi fet tampoc amb posterioritat, ja que el seu interès sembla haver estat, i ho continua essent, perpetuar l'ambigüitat per tal d'evitar de comprometre's políticament en una posició concreta.

Em sembla, per això, que en moments com aquests en què els toca als mateixos valencians de prosseguir la discussió inacabada sobre la seva personalitat col·lectiva, els convé de reflexionar també sobre la seva història.

Josep Fontana